

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації
Державний навчальний заклад «Василівський професійний ліцей»

Палига О. В., Притула І. А.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО ОСВІТИ В УКРАЇНІ

м. Василівка 2016 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. Основні тенденції розвитку сучасної професійної освіти в Україні	4
1.1 Сучасний стан професійно-технічної освіти України	4
1.2 Адаптація професійної освіти України в європейський освітній простір	6
РОЗДІЛ 2. Проблеми модернізації професійно-технічної освіти і шляхи їх вирішення	9
2.1 Методологія модернізації ПТО України	9
2.2 Модернізація змісту професійної освіти на засадах компетентнісного підходу	11
2.3 Проблеми модернізації та шляхи їх вирішення	12
РОЗДІЛ 3. Формування зовнішнього позитивного іміджу навчального закладу як умова його конкурентоспроможності.	17
ВИСНОВКИ	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	21
ДОДАТКИ	

ВСТУП

У сучасних соціально - економічних умовах держава потребує цілісної системи професійної освіти, що відповідає національним інтересам і світовим тенденціям розвитку економіки, забезпечує підготовку кваліфікованих робітничих кадрів і молодших спеціалістів, спроможних навчатися впродовж життя, підвищувати рівень своєї кваліфікації, здобувати при необхідності іншу професію. В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку значно розширюються функції профтехосвіти, відбувається її трансформація в професійну освіту, що відповідає світовим тенденціям неперервної професійної освіти – освіти впродовж життя. Стратегія розвитку цієї галузі визначається пріоритетними напрямками соціально-економічного поступу України, утвердженням національної системи освіти як головного чинника економічного й духовного розвитку українського народу; необхідністю адаптації до демократичних і ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням в європейський і світовий освітній та інформаційний простір.

У зв'язку з цим набувають особливого значення такі напрями розвитку цієї освітянської галузі:

- інтелектуалізація професійної освіти,
- врахування науково-технічних досягнень,
- упровадження новітніх технологій;
- формування ринку освітніх послуг;
- модернізація інформаційного, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення її функціонування;
- особистісно орієнтований підхід у професійному навчанні й вихованні;
- розвиток соціального партнерства;
- міжнародне співробітництво.

Процеси глобалізації, інформатизації суспільства, тенденції гуманізації і гуманітаризації освіти, а відтак підготовка людини до антикризової поведінки вимагають системних досліджень у галузі професійної підготовки робітничих кадрів, оновлення змісту й вдосконалення процесу професійної підготовки, розроблення державних стандартів, створення державою умов для їх ефективного впровадження в розвиток професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. При таких обставинах соблива увага повинна бути зосереджена на модернізації освіти, а саме: науково-методичному забезпеченні ПТО, впровадженні у навчально- виробничий процес сучасних досягнень науки, техніки, сучасних технологій, передового досвіду та інноваційних педагогічних технологій. На цьому етапі потрібно виокремити проблеми в системі ПТО:

- відсутнє наукове обґрунтування інтегрування системи ПТО в європейській освітній простір в рамках Копенгагенського процесу;
- не опрацьована модель національної системи кваліфікацій;
- не опрацьований процес формування трудових ресурсів держави; зокрема, на ринку праці відчувається дефіцит кваліфікованих робітників;
- не має чіткої взаємодії центральних органів влади, підприємств, організацій і навчальних закладів при формуванні державного замовлення на підготовку відповідних фахівців, що спричиняє тільки зростання кількості безробітних в Україні;
- відсутня концептуальна основа розвитку економічної складової розвитку системи ПТО;
- відстають обсяги та темпи видання підручників і навчальних посібників для ПТНЗ;
- незадовільний стан модернізації матеріально-технічної бази ПТНЗ (наприклад, за останні 20 років практично не відбувається відновлення основних фондів за

рахунок державного бюджету; відповідно, 95-96% устаткування та навчальна техніка застаріла чи взагалі не за своїм технічним станом не може експлуатуватися)

Наслідком такого стану є те, що, з одного боку, підвищилися вимоги до якості професійної підготовленості молодих фахівців та їх професіоналізму та компетентності, а з іншого боку – система ПТО не в повною міру може забезпечувати конкурентоздатність своїх випускників на ринку праці, оскільки працедавці не довіряють рівню кваліфікації випускників ПТНЗ. Водночас альтернативи немає, оскільки тільки система ПТО має відіграти вирішальну роль у реалізації державної політики в сфері забезпечення матеріального та духовного виробництва компетентними та кваліфікованими робітничими кадрами.

Соціально-економічна трансформація і пов'язане з нею безробіття, устремління різних країн до інтеграції у Європейському Союзі, модернізація освіти в усіх розвинених країнах – це лише окремі передумови, що зумовлюють необхідність усвідомлення й аналізу взаємовідносин системи освіти і ринку праці. Взаємозв'язок і взаємозалежність між освітою і ринком праці; умови, критерії, можливості реалізації освітніх завдань в контексті ринку праці, тенденції розвитку системи професійної освіти у XXI столітті та їх зв'язок з глобальним, регіональним і національним ринком праці; дидактика неперервної професійної освіти, теорія і методика професійного навчання на виробництві, навчання незайнятого населення, прогнозування систем професійної освіти з урахуванням міжнародних тенденцій – посилення уваги до цих проблем стає об'єктивною потребою сьогодення, тобто модернізації професійно-технічної освіти.

Вивчення проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності у розвитку системи освіти і ринку праці зумовлює необхідність об'єднання зусиль у науковому пошуку з цієї важливої проблеми фахівців з педагогіки, психології, економіки та інших галузей наукового знання. Здобутий досвід необхідно творчо використовувати для виявлення закономірностей формування особистості майбутнього конкурентоспроможного фахівця, пошуку оптимальних організаційно-педагогічних умов його соціальної та професійної самореалізації в умовах ринкових відносин.

З урахуванням світових тенденцій перспективних і вітчизняних потреб доцільно всебічно аналізувати, матеріали, що характеризують творчий пошук у підготовці кваліфікованих робітників педагогічних колективів ПТНЗ та інших професійних навчальних закладів, відповідних підрозділів на виробництві, в системі служб зайнятості населення тощо. Таке концептуально обґрунтоване вивчення надасть змогу виявляти прогресивні ідеї інноваційного досвіду й розробляти рекомендації, спрямовані на науково-методичне забезпечення реформування системи професійної освіти, обґрунтування неперервності її змісту, інноваційних підходів, форм і методів професійної підготовки молоді у всіх ланках, навчання і перенавчання різних категорій незайнятого населення, модернізації системи загалом

Професійно-технічна освіта останнім часом зазнала суттєвого реформування. Однак питання її модернізації залишається актуальним.

Подальше зростання економічних показників не можливе без активної модернізації системи професійно-технічної освіти. Адже сьогодні Україна, на жаль, не є конкурентоспроможною на світовому просторі ні у сфері економіки, ні у сфері підготовки кадрів, у тому числі робітничих.

Метою роботи є визначення сутності та значення професійно-технічної освіти, науково-теоретичне обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення та модернізації системи ПТО, обґрунтування шляхів подальшої модернізації та розвитку системи професійно-технічної освіти у контексті забезпечення економічного зростання країни в цілому.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.

1.1 Сучасний стан професійно-технічної освіти України

Сучасне суспільство характеризується глибокими і швидкими змінами в усіх сферах життя і діяльності людини. Становлення України як незалежної демократичної європейської держави вимагає докорінного перегляду моделі існуючих суспільних відносин та потребує її активної адаптації до функціонування в умовах вільного та рівноправного партнерства у світовому ринковому просторі.

Провідне місце в оновленій структурі суспільних відносин, безумовно, належить професійній освіті, яка виступає одним із основних показників соціально-економічного та політичного розвитку держави, а також тим ключовим фактором, що забезпечує стабільність та процвітання нації.

З одного боку, освіта є складовою кризових явищ і викликів, а з іншого – стає трансформаційним агентом, носієм змін, продукує нову реальність, нові соціальні стосунки, виступає механізмом формування й відтворення людського потенціалу, його життєдіяльності. Професійна освіта як один із найважливіших соціальних інститутів знаходиться у постійному русі і розвитку, орієнтується на реалії життя та вимоги сьогодення.

Основні тенденції розвитку сучасної професійної освіти це: демократизація, глобалізація, інтеграція, полікультурність і гуманізація, а також увага до основних напрямків освітньої політики.

Професійно-технічна освіта це складова системи освіти України, що є комплексом педагогічних і організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Здобувається у професійно-технічних навчальних закладах.

Професійно-технічна освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації.

Система професійно-технічної освіти складається з професійно-технічних навчальних закладів незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі професійно-технічної освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних і інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Однією з особливостей навчально-виховного процесу в ПТНЗ в сучасних умовах є те, що заклади освіти мають право самостійно обирати форми і методи організації навчально-виховного процесу, а педагогічні працівники самостійно визначати засоби і методи навчання і виховання учнів з урахуванням положень загальної педагогіки та методики навчання.

Розвиток професійної освіти гальмувався внаслідок відсутності справжньої державної турботи про народну освіту, духовну культуру молодого поповнення трудівників. Відставання системи навчання від науково-технічного прогресу, невідповідність змісту професійної освіти вимогам сучасного виробництва та інтересам особистості знижує ефективність навчально-виховного процесу в ПТНЗ, якість підготовки робітничих кадрів. Таким чином, виникла об'єктивна потреба подолання відриву навчальних закладів профтехосвіти від перебудови народногосподарського механізму, вимог науково-технічного прогресу.

Протягом останніх років потенціал кваліфікованих робітників в Україні значно знизився у порівнянні з розвинутими країнами. Це зумовлено падінням престижу робітничих професій, неефективним інформуванням населення щодо попиту на професії, недостатньою участю суб'єктів господарювання у розв'язанні проблем професійної освіти і навчання. Як наслідок, суб'єктів господарювання не задовольняє якість підготовки робітничих кадрів, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників.

Які ж основні завдання професійної освіти в сучасних умовах?

Це створення умов для набуття кожною людиною професії і включення її в суспільно-корисну, продуктивну працю відповідно до її інтересів та здібностей; це задоволення поточних та перспективних потреб народного господарства в кваліфікованих, конкурентоздатних робітниках, що мають широкий політичний кругозір, професійну мобільність, загальну культуру; це забезпечення перепідготовки робітничих кадрів, підвищення їхньої кваліфікації відповідно до сучасних вимог науково-технічного розвитку та потреб виробництва, які швидко змінюються.

Назріла необхідність якісних змін у взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо питань функціонування і розвитку професійної освіти і навчання, визначення та впровадження державної політики у сфері професійно-технічної освіти, демократизації форм управління та взаємодії зацікавлених підприємств, установ і організацій з питань формування та використання трудового потенціалу країни

Є реальна необхідність реформувати професійно-технічні навчальні заклади, в першу чергу, ефективно залучати інвестиції у розвиток системи професійної освіти і навчання, вводити різноманітні стимули як для суб'єктів господарювання, так і для педагогічних працівників.

Недосконалість законодавчих та інших нормативно-правових актів, якими регулюються питання сфери професійної освіти, неврахування ними змін, що відбуваються в економіці і суспільному житті країни, фінансування за залишковим принципом, є стримуючими факторами розв'язання наявних проблем та формування єдиної концептуально узгодженої та науково – обґрунтованої державної політики щодо розвитку системи професійної освіти і навчання впродовж життя.

Ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє. Сучасний ринок праці вимагає від фахівця не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян. Сучасне суспільство все більш орієнтується на професіоналів, людей, які швидко та креативно приймають рішення. Це стимулює представників соціуму до прагнення вдосконалювати свої знання, підвищувати кваліфікацію та інтелектуальні здібності.

Останнім часом посилюється прагнення до демократизації професійної освіти. Демократизація освітнього процесу проявляється через доступність освіти для всього населення країни, в основу якої покладається принцип пріоритетності людини; розширення ринку освітніх послуг, створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності; забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя; участь суспільства в управлінні освітніми процесами, зокрема, розвиток взаємодії органів управління освітою та органів громадського самоврядування навчальних закладів, забезпечення об'єктивного оцінювання якості освіти.

Демократичне спрямування навчання дає людині можливість підготуватися до життя у швидкозмінних умовах соціокультурного життя і професійної діяльності. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, таких як: засвоєння знань, самостійності у прийнятті рішень, критичності та культури мислення, розвитку інформаційних і соціальних навичок, що може забезпечувати освіта упродовж життя.

Нині людина живе під пресом сучасного простору, що руйнує її духовність, все більше дистанціюючись від свого призначення: зробити життя більш змістовним, наповнити його високими цінностями. Тому ще однією актуальною тенденцією розвитку сучасної професійної освіти виступає гуманізація. У цьому контексті важлива роль належить національній за духом освіті, яка окликана виконати місію формування національних та загальнолюдських цінностей. Система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі.

Подальший розвиток професійно – технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання.

1.2 Адаптація професійної освіти України в європейський освітній простір

Багато проблем модернізації професійної освіти в Україні можуть бути вирішені з використанням досвіду європейської професійної освіти. Серед найважливіших завдань навчального процесу є формування професійної мобільності, здатності до гнучких змін видів діяльності, вміння переучуватися та самонавчатися у відповідності з ринковими потребами.

Однією з основних вимог адаптації професійної освіти України в європейський освітній простір є мобільність учасників освітньої системи: учнівської молоді, викладачів і науковців. Для цього необхідно змінити філософію навчання, впроваджувати орієнтовані на учня підходи до викладання, тобто перейти від стратегії викладання до стратегії навчання, до використання педагогічних технологій, спрямованих на заохочення до набуття самостійних знань та здійснення наукових досліджень самими учнями.

Разом з тим, необхідною умовою Болонського процесу є принцип «освіта через усе життя», який може бути реалізований сприянням розвитку глобального інноваційного суспільства, що базується на «трикутнику знань»: освіта – дослідження – інновації.

Сьогодні професійна освіта України активно реалізує положення Болонської декларації і визначені основні пріоритети її розвитку. Професійно-технічні навчальні заклади постійно розширюють спектр освітянських послуг, стають багатопрофільними, що надає можливість молоді здобути повну загальну освіту, робочу професію та кваліфікацію молодшого спеціаліста.

Нарівні з тим, виникає багато проблемних питань. Це, зокрема, розробка нового Переліку спеціальностей, за якими проводиться підготовка спеціалістів. Наразі Україна має Перелік з найбільшою в Європі кількістю спеціальностей.

Українське суспільство вже звикло до того, що випускник навчального закладу – це «напівфабрикат», який стає «готовим продуктом», лише долучившись до реальної професійної діяльності. У зв'язку з цим усвідомлюється необхідність навіть сформованому спеціалісту докорінним чином оновлювати знання та змінювати сферу професійної діяльності декілька разів протягом життя. І тут необхідно використовувати досвід європейських країн в організації освіти через усе життя («long life education») як єдиної можливості бути потрібним за будь-яких соціально-економічних умов. Кваліфікація, здобута раніше, повинна бути приведена у відповідність до мінливих

кваліфікаційних вимог або доведена до рівня, потрібного для роботи за новою професією, новим видом трудової діяльності. Ринкова економіка потребує також постійної оперативної підготовки кадрів за новими професіями, яких раніше не було.

Європейський вимір освіти – це не лише специфічна педагогічна категорія, це передусім один із функціональних пріоритетів країн Європейського Союзу (ЄС).

В ринкових умовах система професійної освіти в європейських країнах демонструє життєстійкість, адаптованість, усталеність до соціальних змін.

В країнах ЄС діє принцип субсидіарності, який означає, що кожна країна ЄС несе повну відповідальність за організацію своєї системи освіти, фахову виучку та зміст навчання. Тож, відповідно, ЄС не прагне розробляти спільну освітню політику, проте сприяє розвитку якісної освіти шляхом заохочення співпраці країн-членів і, в разі потреби, підтримки та доповнення їхньої діяльності. Пріоритетною метою ЄС є розвиток загальноєвропейського виміру освіти, сприяння мобільності та налагодженню зв'язків між університетами і школами Європи.

Одним з найважливіших завдань можна вважати наближення світоглядних позицій викладачів та учнів до європейської ментальності. Важливо закріпити у свідомості молоді думку щодо безперервності процесу освіти як одного з найважливіших чинників конкурентоспроможності, самодостатності в постійно змінюваному світі.

Незважаючи на зміну теорії навчання та практики, перегляд традиційних позицій у зв'язку із зростаючим обсягом знань та інформації, основним напрямом педагогічної діяльності залишається перехід від інформаційно-технічного навчання до розвитку особистості.

Одним із стратегічних напрямів сфері освіти є глобалізація освіти. У контексті світової глобалізації відбувається складний процес взаємопроникнення національних систем освіти, стандартизації освітніх вимог, формування глобальної освітньої моделі. Проявами глобалізації є:

- стандартизація, як орієнтованість на результат, що задовольняє прийнятним загальним стандартам для великої кількості країн;
- укладення з іншими державами і реалізацію міжурядових та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі освіти і науки;
- організацію освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних працівників;
- розширення участі навчальних закладів, педагогів, науковців, учнів у різних проектах і програмах міжнародних організацій та співтовариств, вивчення досвіду зарубіжних партнерів стосовно модернізації системи освіти, зокрема вивчення системи професійного зростання в рамках концепції навчання протягом життя, дискусійних майданчиків тощо;
- проведення спільних наукових досліджень з актуальних проблем розвитку освіти та галузей економіки;
- проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів тощо.

Для втілення у життя ідеї глобалізації, політика у сфері освіти має бути побудована таким чином, щоб була створена така система, у якій поєднувалися б переваги інтеграції і повага до прав окремої особистості, нації, країни. Усе це дозволяє говорити про формування єдиного освітнього простору, що охоплює практично весь світ.

Наступною тенденцією сучасного розвитку світового освітнього процесу є інтеграція. Одним з актуальних проявів інтеграції як тенденції розвитку світового освітнього процесу є полікультурність. Міграційні потоки, які сьогодні посилюються, лише підсилюватимуть цей процес, дедалі більше актуалізуючи полікультурні аспекти освіти, розширюючи контакти учнів з носіями відмінних від їхньої культури, ментальності та ідентичності. Україна, будучи полікультурним суспільством, має потребу в новому

світогляді, направленому на інтеграцію культур і народів, з метою їх подальшого зближення і духовного збагачення.

Аналіз ситуації в наукових дослідженнях і практиці використання зарубіжного досвіду дозволив висловити такі суперечності:

- з одного боку слід констатувати наявність досвіду вирішення багатьох проблем у професійній освіті європейських країн, а з іншого - відсутність його наукового осмислення та опису;
- існує об'єктивна необхідність у застосуванні зарубіжного досвіду, разом з тим не визначено провідні тенденції та пріоритетні характеристики його сучасного стану;
- спостерігається масова практика запозичення зарубіжного досвіду без його об'єктивного та критичного аналізу.

У країнах ЄС в систему професійної освіти починають проникати механізми бізнес-менеджменту, які відповідають потребам споживачів і положенню організації на ринку. Наприклад, в британській системі освіти, що реалізує ринкову модель, все ширше використовуються національні стандарти професійної освіти. Французька система професійної освіти, заснована на бюрократичній моделі, поступово переходить до оцінки навчання з точки зору компетенцій, а не ступеня освоєння програми навчання.

У цілому спостерігається переорієнтація всіх європейських систем професійної освіти з поняття «кваліфікація» на гіпотетичне поняття «компетенція», пов'язане з швидким темпом змін на ринку праці та в організації праці. Загалом поняття компетенція розуміється дослідниками і практиками як: підтверджена здатність використовувати науку, вміння, кваліфікації і знання для виконання професійної діяльності в знайомих або нових ситуаціях, що пред'являють нові вимоги.

На основі тривалого, багатоаспектного порівняльного аналізу систем профосвіти і навчання країн ЄС, була встановлена чітка залежність політики в галузі професійної освіти і навчання від загальних політичних, соціальних та економічних установок розвитку, які в даний час отримали своє оформлення в концепції навчання протягом усього життя.

Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Одним із пріоритетних завдань сьогодні є інтеграція української системи освіти у світову освітню систему, модернізація української освіти на засадах тенденцій світового розвитку.

У ситуації, поставлених перед всією системою освіти і професійною освітою зокрема завдань, постає питання пошуку оптимальної стратегії їх реалізації. Тому видається не тільки доцільним, але й необхідним, звернутися до наявного досвіду розвитку і реформування професійної освіти європейських країн з розвинутою ринковою економікою.

Це необхідно, по-перше тому, що Україна активно інтегрується в європейський соціально-економічний простір, а по-друге тому, що вивчення досвіду інших країн дозволить якщо не уникнути, то мінімізувати можливі негативні наслідки і помилки, а також порівняти власні політичні рішення з міжнародною практикою і тим самим краще оцінити доцільність і ризики їх прийняття.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

2.1 Методологія модернізації професійно-технічної освіти України

Проблему модернізації вітчизняної системи професійно-технічної освіти слід вирішувати комплексно, оскільки тільки зусиллями самих суб'єктів ПТО не можна вирішити в силу різних суб'єктивних і насамперед об'єктивних обставин. Як відомо, з одного боку, жодна система не здатна тільки своїми зусиллями реформуватися, а з іншого – ця проблема комплексна і потребує комплексного державного вирішення – правового, організаційно-адміністративного, фінансово-економічного, соціально-культурного, кадрового, методологічного, теоретичного та методичного.

На основі аналізу дисертаційної бази з досліджуваної проблеми, а також узагальнення та систематизації наявних дисертацій можна зробити низьку узагальнюючих висновків.

По-перше, має місце усвідомлення з боку окремих науковців необхідності модернізації всіх рівнів освіти в Україні. Кількість педагогічних дисертацій та їх проблемне поле надзвичайно вузьке та від гасел, практично, не відходить, а ті дисертації, які є, модернізації практично не зачіпають, термін «модернізація» використовують тільки для маскування певних своїх дослідницьких дій чи надання своїй дисертації актуальності та своєчасності.

По-друге, не має системного педагогічного бачення модернізаційних процесів на різних рівнях освіти, у тому числі й професійно-технічній.

По-третє, навіть докторські дисертації не містять методологічного обґрунтування проблеми модернізації освіти в Україні.

По-четверте, аналіз змісту цих дисертацій показує, що вони не пропонують комплексного підходу до модернізації освіти в Україні, а зачіпають тільки окремі педагогічні заходи.

Зрозуміло, що за таких обставин, проблему модернізації не вирішити.

Таким чином, аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, зусиль уряду України показує, що, з одного боку, усвідомлення проблеми модернізації системи ПТО в Україні є, а з іншого – проблема її модернізації залишається переважно, на жаль, на рівні гасел в силу невирішеності насамперед фінансування цих заходів.

Отже, відсутній методологічний аналіз проблеми модернізації освіти, несформована її поняттєво-категоріальна система. Зокрема, у вітчизняних і російських педагогічних словниках відсутній термін «модернізація освіти» як педагогічна категорія.

На основі вищевикладеного можна зробити певні висновки для педагогічних досліджень у системі ПТО України.

По-перше: слід визначитися педагогічним змістом поняття «модернізація освіти» та чітко визначити його проблемне поле.

По-друге: концептуально визначитися з модернізаційними процесами в освіті, у тому числі й професійно-технічній, тобто має бути концепція модернізації системи ПТО в Україні та її стратегічний напрям, який має бути ієрархічним, включати як систему загальноосвітньої школи, систему ПТО та систему вищої професійної освіти. Розставити між ними чіткі акценти, показати динамічність, перспективність, мобільність і гнучкість, залишаючи широке поле для маневру випускникам системи ПТО.

По-третє: дати теоретичне обґрунтування цілей, завдань і принципів модернізації ПТО, опрацювати критерії та показники її оцінювання. Для цього слід залучати досвідчених фахівців, а також впроваджувати досвід провідних країн світу.

Основна мета модернізації ПТО має бути пов'язана з головною вимогою до неї: підготувати такого випускника, який здатний самоактуалізуватися на ниві професійної

діяльності в ринкових умовах, своєчасно реагувати на зміни ринку праці та бути мобільним у професійному плані.

Отже, традиційні професійні фахові знання, навички та вміння для випускників ПТНЗ на сьогодні вкрай недостатні. Для них важлива здатність вчитися протягом професійної діяльності, здатність своєчасно реагувати на зміни ринку праці та вдосконалювати свою професійну та фахову компетентність, а при необхідності – змінювати свій фах.

Відповідно, по-новому формулюються і завдання системи ПТО:

- формувати такого суб'єкта професійної діяльності, на який є попит на ринку праці;
- забезпечити професійну мобільність випускників ПТНЗ шляхом надання їм можливості отримання неперервної професійної освіти, своєчасно реагуючи на зміни ринку праці, економіки, науково-технічного прогресу та вимог роботодавців.

Тому головними принципами модернізації ПТО мають бути:

- суб'єктна спрямованість, тобто формування суб'єкта професійної діяльності, здатного суб'єктно самоактуалізуватися в складних ринкових умовах;
- професійна спрямованість, тобто чітко визначити перелік посадових компетенцій і підготувати випускника згідно з ними до їх успішного розв'язання;
- фахова спрямованість, тобто суттєва увага має бути звернена на формування фахової компетентності; отже, здійснювати підготовку не взагалі, а до реалізації конкретних посадових компетенцій;
- гуманізм і гуманітаризм, тобто повага до особистості майбутнього фахівця та його фундаментальних прав і свобод.

Безумовно, це не означає відмову від традиційних принципів, які не суперечать вищевикладеним принципам та досить успішно застосовуються нині у системі ПТО.

По-четверте: необхідно опрацювати методичне забезпечення та супроводження модернізаційних процесів у системі ПТО. Це одне з найскладніших завдань, оскільки в нашій державі з концепціями та теоретичними обґрунтуваннями, як правило, все гаразд, а проблеми починаються, як правило, там, де потрібні конкретні методичні заходи. Тут, безумовно, потрібні педагогічні інновації, повага до праці педагога системи ПТО з боку держави, соціальний захист випускника ПТНЗ, а сама система ПТО має бути адекватною сучасним вимогам ринку праці. Найголовніше, ці заходи мають бути підтримані організаційними, фінансовими та матеріальними заходами з боку держави.

По-п'яте: слід визначитися з організаційно-педагогічними заходами в системі ПТО, без яких її модернізувати не можна. Останні десятиріччя в Україні характеризуються появою професійних навчальних закладів підвищеного попиту – ліцеїв, коледжів, вищих професійних училищ тощо. Такий підхід досить влучний, він забезпечує ієрархічність отримання особою професійної освіти. Але їх слід привести до вимог української економіки, а не зайнятися гонитвою за популярністю.

Умовою динамічного та стійкого функціонування та розвитку ПТНЗ є:

- створення правових і фінансово-економічних гарантій розвитку всіх закладів системи ПТО;
- забезпечення широкого інформаційного поля для освітніх інновацій, які мають бути не інноваціями для інновацій, а відповідати як потребам майбутнього фахівця, так і потребам економіки та ринку праці;
- удосконалення педагогічного менеджменту, оптимальний розподіл управлінських функцій між центральними установами, обласними органами та керівництвом ПТНЗ, тобто децентралізація управління системою ПТО.

Водночас не викликає сумніву, що досвід інноваційних ПТНЗ слід підтримувати, оскільки вони демонструють найкращі шляхи, форми, засоби та напрями модернізації професійно-технічних навчальних закладів у сучасних умовах. Особливо хотілося б наголошувати на децентралізації управління системою ПТО, яка дає можливість оптимально розподілити компетенції між центральними органами виконавчої влади та обласними органами влади. Тут треба знайти золоту середину, оскільки перевага на будь-який бік тільки шкодить загальній справі.

По-шосте: для модернізації системи ПТО необхідні комплексні та системні дослідження, у тому числі в масштабі держави. Ось тут для науковців відкривається широке поле для проведення педагогічних досліджень.

По-сьоме: необхідно з'ясувати кадровий аспект проведення модернізації системи ПТО. Одне з найчутливіших ланок – це кадри, насамперед наукові кадри високої кваліфікації. Тут знову проблемних питань більше, ніж позитивних відповідей.

По-восьме: дати відповідь: що має бути результатом модернізації, тобто слід відійти від гасел. Безумовно, насамперед має піднятися престиж ПТО в Україні, слід формувати творчого суб'єкта професійної діяльності – випускника системи ПТО, який володіє сучасними виробними технологіями, професійно мобільний і здатний швидко адаптуватися до ринкових умов професійної діяльності. Головний критерій – це конкурентоздатність випускника ПТНЗ, який професійно і фахово компетентний, суб'єктно та психологічно готовий і здатний працювати в умовах ринкової економіки. Для цього в системі НАПН України має бути організований педагогічний моніторинг за тими процесами, які відбуваються в системі ПТО. На сьогоднішній день ця проблема практично не усвідомлена суб'єктами управління ПТО, оскільки та інформація, яку вони мають, часто має суб'єктивний і фрагментарний характер. У зв'язку з цим багато проблем, які мають у системі ПТО, системно та комплексно не усвідомлюються і не сприймаються, а наукові дослідження, як правило, охоплюють не стратегічні напрями розвитку системи ПТО, а друго- і третєрядні проблемні ситуації.

Відповідно, необхідно розробити об'єктивні критерії та показники оцінювання діяльності як окремих ПТНЗ, так і підсистем системи ПТО в Україні в цілому. Отже, ці проблемні ситуації є перспективними напрями подальших наукових пошуків у галузі ПТО в Україні.

2.2 Модернізація змісту професійної освіти на засадах компетентнісного підходу

При нинішніх темпах розвитку сучасного суспільства і сучасних технологій період професійного навчання є недостатнім для забезпечення готовності до професійного розвитку упродовж усієї кар'єри та життя в цілому. Це у свою чергу вимагає все більшої участі самого фахівця в пошуку нових професійних знань і способів їх обробки, а також його відкритості новим цінностям і сенсам, уміння приймати рішення і працювати в команді, управляти конфліктами і професійно зростати, бути гнучким, мобільним і відповідальним.

Є проблеми, які неможливо повністю вирішити у рамках учбового процесу. Це, передусім, адаптація, комунікація, стресостійкість, а також управлінська компетенція. Не існує певної моделі, вивчивши яку, вищезазначені проблеми будуть вирішені. Можна викликати бажання вивчати, розвивати мислення і комунікативні компетенції, допомогти усвідомити важливість професійного зростання для свого психологічного здоров'я, а також технологічно озброїти прийомами і способами самовдосконалення у професійній сфері.

Суттю модернізації системи освіти в сучасному світі в цілому та в Україні зокрема стала зміна освітньої парадигми: від тієї, в основі якої були покладені знання, вміння та навички, до нової, в основі якої – формування ключових компетентностей. Науковцями із США, Канади та Швейцарії була розроблена програма з визначення

ключових компетентностей (DeSeCo), як таких, що дають змогу особистості ефективно реалізуватись у багатьох соціальних сферах та сприяють особистому успіхові. Вони запропонували інтегрований підхід до визначення трьох категорій ключових компетентностей, а також дали наступне трактування поняття «компетентність» – як здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань, умінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Рада Європи виділяє п'ять базових компетенцій, необхідних будь-яким фахівцям:

1. політичні й соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю покладати на себе відповідальність, брати участь у спільному вирішенні питань, у функціонуванні й розвитку демократичних інститутів;
2. компетенції, які стосуються життя в полікультурному суспільстві, покликані перешкоджати виникненню ксенофобії, розповсюдженню атмосфери неприязності до представників інших народів і культур;
3. компетенції, які визначають володіння усним і писемним мовленням;
4. компетенції, пов'язані з накопиченням інформації, оволодінням новими технологіями, розуміння їх позитивних і негативних сторін, здатність критично сприймати всю інформацію, яка надходить через ЗМІ, Інтернет;
5. компетенції, які сприяють бажанню навчатися все життя не тільки з професійної точки зору, а й в особистому та суспільному житті.

Володіти сукупністю компетенцій, необхідних для успішної інтеграції в сучасний соціум, означає вміння мобілізувати в певній ситуації отримані знання та досвід.

Суть компетентнісного підходу полягає у наступному:

- компетентність об'єднує інтелектуальну й навичкову складові освіти;
- поняття компетентності включає не лише когнітивну й операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову;
- охоплює результати навчання (знання й уміння), систему, звички, ціннісні орієнтації;
- компетентність означає здатність мобілізувати одержані знання, уміння, досвід і способи поведінки в умовах конкретної ситуації, конкретної діяльності;
- компетентнісний підхід поєднує в собі ідентифікацію основних умінь.

Отже, компетентнісний підхід до навчання – це сукупність конкретних знань, умінь, навичок, здатностей, готовності до наукового пізнання, розуміння підготовленості особистості до професійної діяльності на основі наявності визначених компетенцій.

Компетентнісний підхід – це спроба привести до відповідності освіту та потреби ринку, пом'якшити протиріччя між навчальною та професійною (фаховою) діяльністю. Суть компетентнісного підходу в системі професійної освіти полягає у вивченні та аналізі потреб суспільства та ринку праці, розробці ефективних методів та педагогічних технологій для досягнення головної мети – формування у учнів ключових компетенцій.

2.3 Проблеми модернізації та шляхи їх вирішення

Найважливіша особливість сучасного етапу розвитку професійної освіти - в тому, що вона не може обмежуватися своєю попередньою функцією інфраструктури економіки, яка відтворює необхідний об'єм робочої сили. Притаманна ринковим відносинам динаміка розвитку виробництва потребує надання професійній освіті певної якості, ефективності, гнучкості та її органічної інтеграції в економіку, орієнтації на постійні зміни між попитом і пропонуванням кадрів.

Розвиток економіки будь-якої держави, усіх її ланок, ефективність виробництва залежать від багатьох чинників. Важливе місце серед них посідає професійний рівень працівників, зокрема робітників. Нині у розвинених країнах кваліфіковані робітники складають до 70% працівників промислових підприємств. В Україні цей показник є значно нижчим. То ж не дивно, що і продуктивність праці у нас у 4-5 разів є нижчою, ніж, приміром, у країнах Західної Європи. Крім цього дослідження свідчать, що кожен другий із трьох роботодавців вважають, що рівень підготовки робітничих кадрів не відповідає потребам виробництва.

Потреба економіки країни у висококваліфікованих робітниках майже вдвічі перевищує потребу у фахівцях із вищою освітою. А це значить, що відбувається підготовка фахівців, не затребуваних ринком праці, також має місце катастрофічне старіння робітничих кадрів. Сьогодні середній вік працюючих у сфері матеріального виробництва складає близько 55 років. Дуже низький відсоток серед них працівників високої кваліфікації (менше 10%), тоді як, приміром, у США цей відсоток складає 43%, у ФРН – 56%. Разом із тим середньостатистичний працівник сфери матеріального виробництва має надзвичайно довгий термін перепідготовки чи підвищення кваліфікації (у середньому 13-15 років), тоді як у розвинутих країнах – 3-5 років. А звідси і низька якість кадрів.

Саме ринок праці визначає критерії та оцінює якість освіти. Зараз ні кількісні, ні тим більше якісні параметри розвитку професійно-технічної освіти не відповідають потребам реальної економіки і ринку праці. Хоча поліпшенню працевлаштування випускників сприяє те, що учнів підготовлено за двома і більше спорідненими або суміжними професіями. Це розширює сферу можливого використання випускників, сприяє підвищенню їх майстерності, а отже, підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Сьогодні необхідно розробити механізм моніторингу й визначити потреби ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах, проаналізувати регіональні потреби у працівниках з професійно-технічною освітою різних професій та ефективності їх використання. Питання якісної підготовки кадрів з урахуванням потреб економіки і згідно з професійно-функціональним і галузево-територіальним розрізом є нагальною проблемою. Сьогодні будь-яка країна, у тому числі й Україна, багато втрачає саме через низький рівень кваліфікації працівників.

Низька якість підготовки робітничих кадрів зумовлена великою кількістю чинників. Серед них – недостатній рівень матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів. Скажімо, починаючи з 2000 р. практично припинено будівництво (добудова, введення нових учнівських місць) об'єктів професійно-технічної освіти. На 80% застарілим є обладнання, що використовується в навчально-виховному процесі. Тому без подальшого зміцнення інфраструктурного потенціалу цієї ланки освіти практично неможливо вирішити проблеми якості підготовки кадрів.

В умовах інформаційного суспільства надзвичайно гострою є проблема комп'ютеризації навчально-виховного процесу. Використання комп'ютера сприяє іактивізації впровадження у навчально-виховний процес нових технологій, заснованих на ефективному управлінні навчальним процесом; позитивно позначається на підготовці робітничих кадрів, які володіють практично-зорієнтованими знаннями та достатнім загальноосвітнім рівнем підготовки.

Модернізація освіти - це політичне й загальнонаціональне завдання, вона не може здійснюватися як відомчий проект. Активними суб'єктами освітньої політики мають стати всі громадяни України, структури державної влади, органи місцевого самоврядування, професійно-педагогічне співтовариство, наукові, культурні, комерційні фірми та суспільні інститути.

Проте на шляху до цього необхідно вирішити чимало проблем, які назріли протягом останніх десятиріч.

Є низка загальних проблем модернізації професійної освіти.

По-перше: система не зосереджує уваги на результатах. Нині в системі освіти не організований систематичний моніторинг освітніх результатів і соціальних ефектів на місцевому, регіональному та державному рівнях.

По-друге: немає тісного зв'язку освітніх стандартів з конкретними очікуваними результатами загальної освіти. У затверджених стандартах відбиті застарілі підходи, що базуються на описі навчального матеріалу з предметів і тем, а не на системі вимог до очікуваних досягнень учнів.

По-третє: навчальні програми, стандарти, педагогічна практика недостатньо відбивають сучасні уявлення про те, які освітні результати є затребуваними сучасною економікою і суспільством. Тому випускники демонструють високий рівень теоретичних знань і розвинуену здатність вирішувати типові завдання, але часто виявляються менш підготовлені до застосуванню знань у реальних життєвих ситуаціях на вирішення нестандартних завдань.

По-четверте: педагогічні кадри виявляються не готовими до розвитку нових навичок і здібностей. Більшість педагогів проходять навчання у педагогічних університетах, де рідко простежується зв'язок з сучасними уявленнями про психологію навчання, правильне визначення і виправлення помилок учнів. Вони слабко володіють навичками моніторингу й умінням по-новому подивитись на свою педагогічну діяльність з точки зору її результатів.

По-п'яте: зростає потреба у кваліфікованих робітничих кадрах. Сформувалося усвідомлення факту, що необхідно навчити, виховати нове покоління професіоналів, що буде приймати рішення за надзвичайно складних умов глобалізації, проблем і ключових питань політики, економіки, фінансів, ідеології, культури; потрібні професіонали, які зможуть будувати суспільство майбутнього.

Сьогодні проявилися такі глобальні проблеми людства, як екологічні, гуманітарні, інформаційні та інші загрози. Глобалізація зачепила все структури людського буття, все інститути культури, і навіть саму освіту. Суть освіти виявилася практично зведена до навчання вузьких фахівців, тому немає цілісного розвитку людини, її здібностей.

Мета модернізації професійної освіти, передусім, полягає у створенні стійкого соціально-економічного механізму, що може забезпечити розвиток системи освіти у відповідність до потреб суспільства. Показником такої відповідності є, зокрема, узгодження ринку праці та ринку освітніх послуг.

Освіта виявляється вирішальним чинником модернізації суспільства. У найрозвиненіших країнах освіта сприймається як засіб відновлення суспільства. Будь-які процеси модернізаційного характеру у економіці, політиці, культурі завжди починалися однаково - з реформи освіти. Перш ніж розпочати будь-які перетворення в суспільстві, необхідно підготувати людину, здатну здійснювати ці перетворення.

У межах нинішнього реформування професійної освіти необхідно поступово переорієнтуватися під особистість, на пріоритети розвитку людського потенціалу. Метою створення має бути отримання знань, умінь і навичок, розвиток особистості, а не отримання будь-що документа («кірочок»). Культура процесу навчання несумісна з поділом знань на «потрібні» і «непотрібні». Головне завдання - навчити вчитися, навчити бачити світ цілісно, навчити діяти, сформувати світогляд. Сам процес професійної освіти має стати цілісним, систематизованим. Саме цілісність має бути основою нової парадигми професійної освіти, заснованої на особистісно-орієнтованому і компетентністному підходах, що піднімають процес навчання до рівня освіти, а професійну освіту - до рівня культури.

Процес професійної освіти має охоплювати, і способи пізнання світу, і процес входження в професію, включаючи як духовну так і матеріальну сфери. Однак у сфері професійної освіти сьогодні можна бачити односторонній підхід, заснований на «професійній потребності» предметів. На інші дисципліни, які не пов'язані з професійними навичками, учні можуть «махнути рукою» і навіть не приходять на навчання.

Але тільки особистісно орієнтованого підходу у системі професійної освіти недостатньо. Є й інша мета: підготувати молодого фахівця, здатного не просто працювати із сучасним обладнанням і бути комунікабельним, бути мобільним, вміти перебудовуватися в швидко мінливих виробничих умовах. Спеціальні знання і професійні навички набуваються на робочому місці. Тож у сучасному світі професійну освіту треба орієнтувати на компетентнісний підхід, що відповідає ринковій економіці. Для того щоб випускник системи професійної освіти вільно адаптувався в суспільстві, йому бажано мати максимально широкий діапазон можливостей. І що ширше, універсальніше його підготовка - тим більші його шанси працевлаштуватися.

Безумовно, у професійній освіті відбулися значні зрушення. Понад те, економічна перебудова, ліквідація багатьох підприємств гостро поставили проблему безперервної професійної освіти, концентрації перепідготовки незайнятого населення в установах початкового й середнього рівня професійної освіти. І якщо у працівника був шанс прожити все трудове життя у межах будь якої обраної професії, то нині типовими стали міжпрофесійна мобільність, «донавчання» та перенавчання. Ступінь орієнтованості професійної освіти ринку праці стає ключовим показником його ефективності і забезпечення якості підготовки. Ринок праці реалізується через систематизовану взаємодію освіти та здійснення заходів, які забезпечують реалізацію державних пріоритетів у професійному світі. Активно створюється система прогнозування перспективної потреби у кваліфікованих кадрах, вдосконалення на цій основі формування державних завдань установами професійної освіти.

Отже, можна назвати основні шляхи вирішення проблем модернізації професійної освіти:

1. Передусім необхідно підвищувати якість професійної освіти у бік підготовки високкваліфікованих компетентних фахівців, здатних знайти своє місце на ринку праці в Україні та у інших країнах і підвищувати свою кваліфікацію протягом усього життя.

2. У учнів має з'явитися можливість отримання безперервної освіти - продовження навчання та перенавчання. Це дозволить людям реагувати на сигнали економіки, яка динамічно розвивається та змінює кон'юнктуру ринку праці. Для досягнення цього може знадобитися проведення реформи як установ професійного навчання, так і загальної середньої освіти: щоб усі учні, незалежно від можливостей, проходили навчання за відповідними навчальними програмами, набуваючи навички та знання, необхідні для праці та безперервної освіти.

3. З урахуванням стандартів нової генерації має здійснюватися розробка навчальних матеріалів з основних предметів (зокрема підручників) і методик викладання. У роботі можливо і потрібно використовувати наявні прогресивні моделі навчання, сформовані під прямим впливом класичної педагогічної психології. Слід глибше відбивати ці моделі у навчальних планах, матеріалах, забезпечити викладачів допоміжними методичними матеріалами з їх подальшим практичним використанням.

4. Крім випускних іспитів, повинна бути систематична оцінка рівня компетентності учнів, яка сприяє їхньому розвитку протягом усього періоду навчання, і що дозволяє на ранніх стадіях визначати проблеми і пропонувати цілеспрямовану допомогу у їх розв'язанні.

5. Слід налагодити систематичне збирання та аналіз даних, реальних результатів і довгострокових соціальних ефектів освіти. Треба розробити досконаліші показники (разом із організаціями-роботодавцями), і навіть інструменти їх оцінки. Звісно,

довгострокові ефекти освіти залежать тільки від закладу освіти, а й від соціальних, економічних, демографічних, культурних і географічних чинників. Зрозуміло, що при виборі показників треба враховувати весь цей комплекс, а це дуже складне завдання.

6. Найважливішим завданням залишається розвиток людського потенціалу. Потрібно не косметичне перелицювання концепції педагогічної освіти, а такий розвиток цієї системи, що дозволить їй готувати педагогів, орієнтованих на досягнення освітніх результатів. Педагогічні працівники мають вміти будувати систему вимог до результатів навчання, допомагати учням досягати необхідних показників.

7. Підвищення відповідальності професійно-технічного навчального закладу за результати навчання учнів, можливість самостійно приймати рішення та реалізовувати свою стратегію. Існує небезпека того, що «встановлення порядку» та введення надлишкового зовнішнього контролю за якістю освіти негативно впливатимуть на унікальний характер української іноваційної педагогіки. Має бути прийнято спеціальні заходи для забезпечення підтримки іновацій і налагодження обміну передовими практичними методами.

8. Потрібно ліквідувати розрив зв'язків професійної освіти з базовими підприємствами та роботодавцями. Тому необхідно стимулювати підприємства різної форми власності до більш особистої участі у підготовці кадрів робітників і фахівців. Серед ПТНЗ необхідно активізувати конкуренцію над втіленням державного замовлення підготовки фахівців.

9. Поліпшенню підготовки кадрів масових професій та забезпеченню ними всіх сфер економічної діяльності має сприяти також:

упровадження демократичних принципів у навчально-виховний процес, який передбачає забезпечення: пріоритету прав особистості, що має бути інтегрованим як у зміст навчально-виховного процесу, так і в систему його організації;

посилення впливу на навчально-виховний процес педагогічного потенціалу, забезпечення широкої участі членів колективу навчального закладу в управлінні навчальним закладом, створення можливостей для громадської діяльності не лише в умовах навчального процесу, але і поза ним;

перетворення навчального закладу на співтовариство, відкрите для соціуму та учасників освітнього процесу;

забезпечення широкої участі громадськості до вирішення нагальних проблем навчального закладу;

створення у професійно-технічних навчальних закладах середовища для правового просторового розвитку самоврядування, моделювання інститутів демократії тощо, що в свою чергу сприятиме зростанню економіки та життєвого рівня населення.

10. Необхідно забезпечити зростання освітнянських витрат, істотне збільшення заробітної плати працівникам освіти й пожвавлення стимулювання якості та результативності педагогічного праці. Має бути підвищена інвестиційна привабливість освіти для підприємств, організацій, модернізовані організаційно-економічні механізми, що дозволять збільшити обсяг позабюджетних засобів в освіті.

Такі тенденції спонукатимуть професійну освіту відмовитись від однобічної орієнтації лише на соціальне замовлення та допоможуть сконцентруватися на особистісних потребах і інтересах людини щодо пізнання світу, самопізнання і самовдосконалення за рахунок власних зусиль.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК УМОВА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Імідж у перекладі з англійської - це образ кого-небудь або чого-небудь, емоційно забарвлений, що склався у масовій свідомості та має характер стереотипу. Він дуже спрощений, але в той же час стійкий, заснований на узагальненні особистого досвіду, упереджених уявлень, прагненні швидко зрозуміти зміст і сутність явища. Звідси його висока регулююча сила.

Адміністрація та педагогічний колектив ДНЗ «Василівський професійний ліцей» сприяє формуванню позитивного іміджу навчального закладу в суспільстві завдяки наступним заходам:

- бере на себе відповідальність за реалізацію поставлених професійних, економічних та соціальних цілей;
- цінує свою ділову репутацію, відчуває свою відповідальність та прагне підвищувати якість освітніх послуг;
- прагне до постійного розвитку та самовдосконалення;
- сповідує принцип навчання впродовж життя;
- сприяє створенню в ліцеї атмосфери довіри, доброзичливості;
- орієнтований на підтримку та співробітництво;
- протистоїть будь-яким проявам шовінізму, екстремізму, насильства, дискримінації;
- зберігає традиційні національні цінності, толерантно ставиться до культурної, расової, релігійної іншості;
- поважає, дотримується та примножує свої традиції.

Щодо наукової складової іміджу нашого навчального закладу, то загальноліцейна методична тема «Запровадження у навчально-виробничий процес педагогіки толерантності як запоруки побудови демократичного стабільного заможного громадського суспільства» є основним принципом навчання учнів. Над нею в ліцеї працюють методичні комісії викладачів та майстрів відповідно фаху їх діяльності, методичний кабінет, школа молодого педагога тощо. В ліцеї є обдаровані учні, які отримують стипендію Василівського міського голови та Запорізької обласної ради. Заслугує на увагу участь Державного навчального закладу «Василівський професійний ліцей» в міжнародній виставці «Інноватика в сучасній освіті- 2015», де наш навчальний заклад отримав звання Лауреату I ступеню.

Ефективним засобом формування позитивного іміджу навчального закладу серед майбутніх учнів, як показує опитування першокурсників, є профорієнтаційна робота. Педагогічний колектив та учнівське самоврядування приділяють цьому питанню велику увагу. Відвідуючи школи району та області викладачі та майстри виробничого навчання залучають учнів ліцею, які підготували не тільки прес-реліз, а й цікаві презентації та фільми щодо популяризації професій та навчального закладу загалом. Останні роки стало традицією проведення Дня відкритих дверей, в організації якого приймають участь викладачі, проводять майстер-класи майстри виробничого навчання, а учні - екскурсії та презентації професій. (Додаток А).

У ліцея є сайт та сторінки в соціальних мережах. Інформація про діяльність навчального закладу, його досягнення регулярно публікуються в районній газеті «Нова Таврія»

Щодо соціальної складової іміджу, то і тут наш ліцей має не лише задекларовані цілі та завдання, а й численні конкретні справи, які переконують у неформальній реалізації функції професійної та громадянської соціалізації майбутніх фахівців. Так, зокрема, в ліцеї було створено інноваційний гурток «Ліцейст», в якому учні не тільки готують загальноліцейні заходи та акції, а й приділяють велику увагу волонтерській діяльності, допомозі ветеранам війн та вдовам, відвідують дитячі садки тощо. (Додаток Б)

Спільно з аграрним коледжем та школами міста в ліцеї було проведено «Козацькі розваги» та ряд інших спортивних змагань, які не тільки збережують традиції нашого навчального закладу, а й виховують патріотизм, толерантність, взаємоповагу і, безумовно, позитивно впливають на імідж навчального закладу. (Додаток В)

В цьому навчальному році було започатковано нову традицію – щорічно проводити Покровський ярмарок, залучати до його проведення та організації не тільки педагогічний колектив та учнів ліцею, а й місцеву владу, учнів шкіл міста, соціальних партнерів, меценатів. (Додаток Г)

І це далеко не повний перелік заходів в яких беруть активну участь учні як члени лицейної спільноти, соціально активні громадяни міста та країни, майбутні фахівці. Про результати окресленої діяльності свідчать як її якісні результати - оцінка фахівців, зокрема роботодавців та соціальних партнерів, відгуки споживачів освітніх послуг, батьків, так і зростання інтересу до навчального закладу.

Однією з вирішальних умов модернізації економічного базису нашої держави залишається її кадрове забезпечення, яке має успішно вирішувати система ПТО України. Але, як показує вітчизняний досвід, вона на сьогоднішній день не може в повній мірі впоратися цим завданням. Тут, насамперед, має місце фрагментарність системи ПТО, брак умов для кооперації з роботодавцями, слабкий зв'язок між ПТНЗ і виробництвом. Отже, система ПТО потребує серйозної реорганізації, яку слід спрямувати на створення гнучкої, орієнтованої на ринок праці, системи професійно-технічної підготовки майбутніх суб'єктів професійної діяльності для виробництва. Тільки залучення соціальних партнерів до процесу формування та реалізації системних змін, спрямованих на модернізацію професійно-технічної освіти та впровадження нових механізмів її взаємодії з світом праці дадуть позитивні результати по формуванню професійно-технічної освіти та її іміджу загалом.

Адміністрація ДНЗ «Василівський професійний ліцей», усвідомлюючи цю проблему організувала та провела два круглих столи з залученням органів місцевого самоврядування, соціальних партнерів, керівників освіти району та області, роботодавців, директорів шкіл, центру зайнятості. (Додаток Д, Є)

За останні два роки заходи ліцею відвідало багато гостей, що сприяло ефективному підвищенню іміджу навчального закладу.

Узагальнення попередньо набутого досвіду та перспективи подальшого розвитку, наукові та соціальні заходи, організовані і проведені педагогічною та учнівською спільнотою ліцею переконують в тому, що зовнішній імідж може будуватись не лише на традиційних принципах символізму та міфологізації, бути ірреальним та ілюзорним, а всупереч теоретичним положенням іміджелогії, базуватися на принципі дійсності, визначатиме реальність та позитивну динаміку усіх показників розвитку ліцею і як наслідок – конкурентоспроможність навчального закладу у жорстких умовах сучасного вітчизняного освітнього ринку.

ВИСНОВКИ

Економічні та політичні перетворення в сучасній Україні вимагають від системи професійно-технічної освіти визначення основних напрямів розвитку механізмів адаптації в сучасних соціально-економічних умовах, що дає нове бачення ролі професійно-технічної освіти в державній політиці. Зростає необхідність її наукового супроводу, конструктивного використання українського та зарубіжного досвіду, врахування загальносвітових тенденцій розвитку економіки й людських ресурсів.

Українська система освіти в цілому і система професійно-технічної освіти зокрема переживає процеси перетворення, які зумовлені, з одного боку, безперервною спонтанною адаптацією до змінних умов зовнішнього середовища, з іншого – суперечністю реформ. Система професійно-технічної освіти глибоко проникає як у соціальну, так і в економічну сфери, виходить на ринки праці, товарів, послуг і капіталу. При цьому реформування системи професійно-технічної освіти неможливо здійснювати тільки адміністративними методами або тільки зусиллями самої освітньої системи. Необхідна консолідація зусиль уряду, працедавців, населення з урахуванням динаміки оновлення ринку праці.

На сьогодні проблеми системи професійно-технічної освіти зумовлені економічною й політичною нестабільністю в суспільстві, посиленням розриву між конституційними гарантіями здобуття доступної й безкоштовної професійно-технічної освіти та реальним державним забезпеченням цієї освіти; незбалансованістю потреб особистості в професійних освітніх послугах і суспільства в професійно-кваліфікаційній структурі підготовки робочих кадрів; недостатнім бюджетним фінансуванням; нерозробленістю основних напрямів розвитку системи професійно-технічної освіти.

Аналіз і узагальнення досвіду створює методологічну основу для вироблення основних напрямів модернізації та розвитку професійно-технічної освіти. Визначення основних напрямів розвитку системи професійно-технічної освіти й механізмів їх реалізації має бути забезпечене нормативно-правовою базою, достатнім фінансуванням та спиратися на стратегічні прогнози.

Незважаючи на велике різноманіття порушених наукових проблем та глибину їх дослідження, у сучасній науці окремі їх аспекти залишились не вирішеними: недостатньо розглянуто сучасний стан державного регулювання системи професійно-технічної освіти; потребують удосконалення система оцінювання підготовленості випускників професійно-технічних навчальних закладів до професійної роботи; необхідне оновлення мережі професійно-технічних навчальних закладів, механізмів фінансування системи професійно-технічної освіти.

Слід відмовитися від технократичної парадигми професійної освіти на користь її гуманітаризації та професіоналізації: відійти від формування вузькопрофесійних знань, навичок і вмінь до розвитку в учнів ПТНЗ здатностей до навчальної діяльності, до самоосвіти та до кваліфікованого труда в сучасному ринку праці

Якісна професійна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства. Тому модернізація і розвиток освіти повинні набути випереджального безперервного характеру та гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються в Україні та світі. Для успішного вирішення завдань по формуванню сучасного фахівця, який має високий рівень готовності до безперервної освіти, професійно мобільний, прагне до нового; здатний до критичного мислення готовий до розумного ризику, креативний і заповзятливий; добре володіє іноземними мовами як комунікаційними інструментами ефективної участі в процесах глобалізації потрібна модернізація політики, що реалізовується державою, в галузі освіти за ключовими напрямками.

Такими напрямками у галузі професійної освіти повинні стати:

- реформування системи професійної освіти, в основу якої покладатиметься принцип пріоритетності людини, що передбачає забезпечення економічних і соціальних гарантій для реалізації конституційного права на освіту кожним громадянином України незалежно від місця проживання і форми здобуття освіти;
- приведення мережі професійно-технічних навчальних закладів і системи управління освітою у відповідність із потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці;
- забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя; формування безпечного освітнього середовища;
- модернізація структури, змісту та організації професійної освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації;
- урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку;
- розробка нових стандартів професійної освіти;
- створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності;
- створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо);
- підвищення якості професійної освіти на інноваційній основі, що передбачає освоєння учнями базових компетенцій науково-дослідної і інноваційної діяльності через їх включення у відповідні практики;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи професійної освіти та розроблення ефективного механізму її фінансово-економічного забезпечення і належної оплати праці педагогічних працівників.

Модернізацію професійної освіти необхідно спрямувати на відновлення і розвиток шляхом виводу зі стану кризи на рівень сучасних розвинених країн, раціонального сполучення державної та недержавної систем освіти, проведення реформ з переходом до горизонтальних структур управління, забезпечення якості професійної освіти та професійної підготовки фахівців на основі застосування дистанційних і мультимедійних технологій і засобів навчання, забезпечення безплатної середньої професійної освіти.

Модернізацію ПТО слід сприймати як одну із важливих умов соціально-економічної модернізації держави у цілому та її включення в міжнародний економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адабашев Б. Модернізація змісту професійної підготовки робітників у профтехучилищах будівельного профілю: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 [Електронний ресурс] / Б. Адабашев; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. — Вінниця, 2007. — 20 с. — укр. — Назва з титул. екрану.
2. Ковальчук В.Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 [Електронний ресурс] / В.Ю. Ковальчук; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2006. — 35 с. — укр. — Назва з титул. екрану.
3. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2004/05 навчального року. — К., 2005.
4. Мельник С.В. Інституційно-інноваційна модель досягнення збалансування прогнозу освітніх послуг до потреб національного та регіонального ринків праці // Науковий вісник Національного гірничого університету, 2006.
5. Ніколаєнко С. Якісна підготовка робітничих кадрів – важлива умова соціально-економічного розвитку України // Професійно-технічна освіта. – 2006. – №2. Продовження навчання та здобування професії: Стат. бюл. – К.:
6. Гончаренко С. У. Державні стандарти професійної освіти : теорія і практика / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Х. Петренко. – Хмельницький : ТУП, 2002.
7. Беляева А.П. Развитие системы профессионального образования // Педагогика. 2001. №8. С.
8. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя / М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабін. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
9. Указ Президента України № 344/2013 Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року
10. Янковий В. В. Болонський процес: шляхом європейської інтеграції // Дзеркало тижня. - 2003. - N 40.
11. Вісім проблем модернізації змісту шкільної освіти /О.Е.Лебедев, М., 2000
12. Модернізація і проблеми середнього професійної освіти / М.С. Веселовська, М., 2006
13. Модернізація Російського освіти: досягнення і уроки. Аналітичний доповідь групи експертів від Світового банку //Освіта в документах, -2005. - №14.
14. Освіта і проблеми модернізації. У. Р. Новиков // «Податки. Інвестиції. Капітал» №1-2 2002.
15. Батышев С.Я. Подготовка рабочих в средних профессионально-технических училищах. - М.: Педагогика, 1988.
16. Батышев С.Я. О всеобщем профессиональном образовании // Сов. педагогика. - 1991. - № 6.
17. Бугерко А.А. Організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі – агрофірмі: Автореф. дис. канд. пед. наук, К., - 1999.
18. Васильев І.Б. Стан та історичні передумови реформування професійної освіти в Україні. Професійна освіта: теорія и практика. - Харків: 1997. № 1-2 (5-6).
19. Владиславлев П.А. Система образования в европейских странах СЭВ. – М.: - 1989.
20. Державна національна програма «Освіта» / Україна ХХІ століття /. - К. , 1994.
21. Закон України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» від 4 листопада 2004 року № 2150-IV на офіційному сайті Верховної Ради України.

22. Козловська І.М., Теоретично-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи. Монографія / За ред. С.У. Гончаренка. – Львів: Світ, 1999.
23. Кузнецов В. В. Применение активных методов обучения в процессе профессионального обучения учащихся средних профтехучилищ: Методические рекомендации. — М., 1985 (рос.)
24. Макиенко Н.Н. Педагогический процесс в училищах профессионально-технического образования. Метод. пособие / Под ред.М.А. Жиделева.- М. Высшая школа 1983.
25. Методи, прийоми та засоби навчання в ПТНЗ та їх ефективність. Технологія особистісно-орієнтованого уроку. Педагогічна технологія модульного навчання професії: Монографія / Нікуліна А. С., Олійник В. В., Матвеев Г. П. та ін. — Донецьк: ДІПО ІПП, 2001.
26. Молчанов В. М. Способы активизации познавательной деятельности учащихся профессионально-технических учебных заведений. Учебно-методическое пособие. — Донецк: ДІПО ІПР, 2003 (рос.)
27. Никулина А.С., Шацкая Р.М. Активные формы и методы обучения и их применение в учебном процессе школ и профессионально-технических учебных заведений. Учебно-методическое пособие. — Донецк: ДІПО, 2002 (рос.)
28. Основні аспекти педагогіки профтехосвіти. Навчальний посібник /Нікуліна А. С., Молчанов В. М., Верченко Н. В., Торба Ю. І. — Донецьк: ДІПО ІПП, 2006.
29. Торба Н.Г. Мотивация обучения учащихся в ПТУЗ. Учебно-методическое пособие. — Донецк: ДІПО ІПР, 2003 (рос.)
30. Торба Н. Г. Організація та управління виховним процесом професійно-технічного навчального закладу. Навчально-методичний посібник. — Донецьк: ДІПО ІПП, 2003. — 44 с.
31. Інтернет ресурси.